

Werkblad Het transcultureel systemisch interview met de levenslijn en het genogram

bij paragraaf 6.8 en leeractiviteit 6.8

Dit werkformulier voor een transcultureel systemisch interview is gebaseerd op de manier waarop Fariba Rhmaty (2011) de Beknopte vragenlijst cultureel interview van Groen (2006) (CI-G) heeft aangepast voor getraumatiseerde vluchtelingen vanuit een transcultureel-systemisch perspectief. Per veld heeft zij verschillende aanpassingen gedaan.

In deel A wordt hieronder eerst aangegeven waar de aanvullingen van Rhmaty op de beknopte vragenlijst van Groen uit bestaan. In deel B vind je de richtlijnen voor de aanvullende vragen van Rhmaty.

Lees de beknopte vragenlijst van Groen voor de helderheid eerst door.

DEEL A

Veld 1 Culturele identiteit

In plaats van vragen naar de taal en de cultuur van het individu, voegt Rhmaty vragen toe over de historie van het individu in relatie tot zijn familiesysteem. Daarbij gaat ze ervan uit dat met name levensfaseovergangen inzicht geven in de historie en cultuur van de cliënt en de invloed daarvan op de huidige situatie. Vragen hierover kunnen het beste gesteld worden aan de hand van het tekenen van een *levenslijn*.

Veld 2 Culturele verklaringen van de ziekte

Aan de bestaande vragen van Groen heeft Rhmaty vier contextuele vragen toegevoegd.

- Hoe wordt/werd in uw omgeving van herkomst (land, stad, dorp, familie et cetera) uw klacht benoemd?
- Hoe wordt/werd in uw omgeving van herkomst uw klacht verklaard?
- Hoe wordt/werd in uw omgeving van herkomst uw klacht behandeld?
- Wie in uw familie/omgeving zou in uw land/gebied van herkomst betrokken worden bij de behandeling/ondersteuning?

Veld 3 Culturele factoren gerelateerd aan het psychosociale milieu en niveau van functioneren

Naast vragen over de kwaliteit van de partnerrelatie, kennissen en familieleden in het hier en nu zijn er in het transcultureel systemisch interview vragen toegevoegd die erkenning geven aan de functionaliteit van het grootsysteem met behulp van een **genogram**.

Het gaat om een genogram van de familie van de cliënt over minimaal drie generaties.

Daarbij dient aangegeven te worden:

- Wie neemt welke posities in?
- Wie neemt de beslissingen in de familie?
- Wie zijn steunfiguren? Wie helpt je of hielp je als je het moeilijk hebt/had? (zie verder het werkblad Hulpmiddelen bij het maken van genogrammen)

Veld 4 Culturele elementen in de werkrelatie met de cliënt

In het beknopte culturele interview van Groen is dit veld vertaald naar vragen over de beleving van de cliënt met betrekking tot de religie en sekse van de hulpverlener. In het transculturele interview is *selfdisclosure*, het vertellen over relevante persoonlijke ervaringen, van de kant van de hulpverlener van belang. De bedoeling is dat je hiermee als professional een veilige ruimte creëert; verhalen over de eigen cultuur en daaraan gerelateerde ervaringen kunnen bovendien bijdragen aan de kwaliteit van de relatie. In paragraaf 7.7 over Beschermjassen (een vernieuwend perspectief op empowerment) vind je hier verschillende richtlijnen voor.

Veld 5 Algehele culturele inschatting voor diagnostiek en behandeling

Het beknopte cultureel interview van Groen met betrekking tot bovenstaande vier velden is bedoeld om informatie te verzamelen met betrekking tot diagnose en behandeling. In het transculturele interview lopen informatie verzamelen en behandeling of ondersteuning meer in elkaar over. De wijze van informatie verzamelen heeft al een therapeutisch, helend, verbindend of psycho-educatief effect. Inzicht geven in levensfaseovergangen en de werking van het familiesysteem noemt Rhmaty transculturele psycho-educatie. Daarnaast kan het laten vertellen van herinneringen aan de hand van overzichtelijke tekeningen een rustgevend en effect hebben en vertrouwen in de werkrelatie creëren (zie hoofdstuk 8).

DEEL B

Ik deel B van dit werkblad worden richtlijnen gegeven voor het aangepaste transculturele systemische interview voor veld 1 en veld 3, toegespitst op het *systemisch werken met een levenslijn en een genogram*.

Veld 1 Culturele Identiteit

Maak een levenslijn samen met de cliënt en geef daarop aan welke belangrijke migraties, gebeurtenissen, de zogenoemde levensfaseovergangen zich hebben voorgedaan in het leven van de cliënt en zijn familie.

Richtlijnen

Maak daarbij een onderscheid tussen gewone en bijzondere levensfaseovergangen. Gewone levensfaseovergangen zijn bijvoorbeeld de overgang van kind naar puberteit, adolescentie, het krijgen van een kind of ouder worden. Bijzondere levensfaseovergangen zijn de meer ingrijpende gebeurtenissen zoals chronische ziekten, ontslag, uitsluitingservaringen en vroege dood. Geef aan dat migratie en vlucht bij de bijzondere levenservaringen horen. Omdat kwetsbaarheid toeneemt naarmate een bijzondere levensfaseovergang samenvalt met een gewone levensfaseovergang, is het van belang om stil te staan bij de leeftijd waarop een faseovergang plaatsvond.

Stap 1

Teken een schema waarin de drie fasen van een levensfaseovergang voorkomen: separatiefase, liminele fase en re-integratiefase. Vertel aan de cliënt welke eigenschappen en emoties bij de fasen horen.

Vraag aan de cliënt wat hij wil wijzigen in de specifieke fase (separatie-, liminele of re-integratiefase) waar hij zich bevindt met betrekking tot de bijzondere levensfaseovergang die op de voorgrond staat, zoals een migratie:

- Is hij nog bezig afscheid te nemen, behorend bij de separatiefase?
- Zit hij in de kwetsbare liminele tussenfase, waar noch het oude noch het nieuwe voelbaar is?
- Is hij al aan vormen van re-integratie toegekomen?

Leg uit dat er een verband is tussen kwetsbaarheid en de leeftijd waarop de gebeurtenis zich voordoet en of er zich meerdere gebeurtenissen tegelijkertijd voordoen.

Stap 2

Maak een levenslijn met op de verticale as leeftijdsfasen en gewone levensfaseovergangen (kolom 1) en naast de eerste kolom vier andere kolommen, ingedeeld naar bijzondere levensfaseovergangen (kolom 2), separatiefase (kolom 3), liminele fase (kolom 4) en re-integratiefase (kolom 5) (zie figuur 1).

Vraag de cliënt eerst aan te geven op welke leeftijdslijn welke gewone levensfaseovergangen zich hebben voorgedaan en vul deze samen in in kolom 1.

Vraag vervolgens welke ingrijpende gebeurtenissen zich hebben voorgedaan en vul deze samen in in kolom 2. Geef alle verhuizingen, migraties et cetera een duidelijke plek, zodat zichtbaar wordt of en wanneer er zich meerdere levensfaseovergangen tegelijkertijd hebben voorgedaan.

Vul tot slot per faseovergang in wat kenmerkend was/is voor de drie transitiefasen. Zijn alle fasen doorlopen of is er een stagnatie in de liminele fase? Geef in de vakken nuances en details aan.

Het begrip over de fasering in het doormaken van de faseovergangen, de gelaagdheid en mogelijke stapelingen van onverwerkt verlies (en het vertellen van het eigen verhaal daarover) leidt veelal tot een gevoel van verbinding, rust, leerpunten en handvatten voor de toekomst.

Leeftijdswakken	Gewone levensfaseovergangen (glo)	Bijzondere levensfaseovergangen (blo)	Separatiefase (blo)	Liminele fase (blo)	Reïntegratiefase (blo)
	kenmerken leeftijdsgebonden faseovergang + leeftijd	nummering blo's + leeftijd	nummering blo + aantekeningen over fasekenmerken	nummering blo + aantekeningen over herkenbare fasekenmerken	nummering blo + aantekeningen over herkenbare fasekenmerken
Peutertijd- en kleutertijd 0-6 jaar	Geboren in Afghanistan				
Kindertijd 6-12 jaar	6 jaar start basisschool	1 op 6-jarige leeftijd met gezin gevlucht naar Nederland	1 verdriet over afscheid schoolvriendjes, verlangen naar veilig leven		
Puberteit 12-18 jaar	13 jaar start middelbare school	2 op 12-jarige leeftijd dood broer na steekpartij 3 op 14-jarige leeftijd intake reclassering vanwege criminele activiteiten		1 gemis oude vriendjes en erg onzeker tav nieuwe vrienden en school 2 angst voor verlatenheid 3 dromen over gezien worden als held	
Et cetera.					

Figuur 1
Levenslijn met levensfaseovergangen: voorbeeld van Rashid als jonge vluchteling (vrij naar Rhmaty, 2011, p. 62)

Leeftijd fasen	Levensfaseovergangen	Bijzondere levensfaseovergangen	Separatiefase	Liminele fase	Reïntegratiefase
	kenmerken leeftijdsgebonden faseovergang + leeftijd	nummer bijzondere faseovergang + leeftijd	nummering blo + aantekeningen fasekenmerken	nummering blo + aantekeningen over fasekenmerken	nummering blo + aantekeningen over fasekenmerken
Peutertijd 0-6 jaar	Geboren in 1966 in Teheran				
Kindertijd 6-12 jaar	5 jaar start basisschool				
Puberteit 12-16 jaar	12 jaar start middelbare school				
Adolescentie 16-24 jaar	18 jaar diploma, trouwen				
Volwassenheid 30 jaar		Opgepakt in Iran (1)	1		
31 jaar		Gescheiden (2)	2	1	
32 jaar		Gevlucht (3)	3	1, 2	
33 jaar		Verkracht (4)	4	1, 2 en 3	
34 jaar		Valse beschuldiging diefstal (5)	5	1, 2, 3 en 4	
35 jaar		Erkenning verkrachtingszaak		1, 2, 3, 4 en 5	
36 jaar		Verblijfsvergunning		1, 2, 3, 4 en 5	
37 jaar		Erkenning valselijke beschuldiging diefstal		1, 2, 3, 4 en 5	
38 jaar		In ziekte wet		1, 2, 3, 4 en 5	
41 jaar		Start therapie		1, 2, 3, 4 en 5	

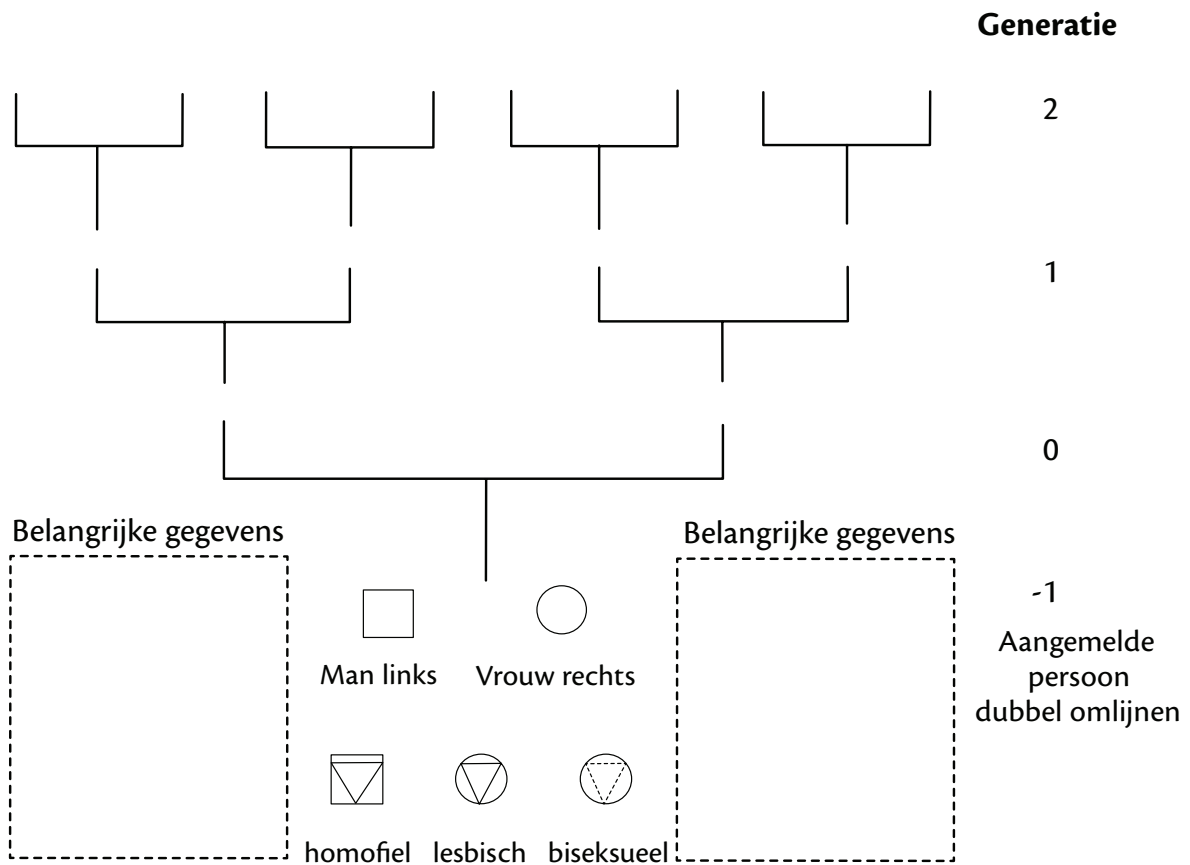
Figuur 2
Levenslijn met levensfaseovergangen: voorbeeld van een getraumatiseerde vluchteling uit Iran tijdens GGZ-intake (vrij naar Rhmaty, 2011, p. 108)

Veld 3 Culturele factoren gerelateerd aan het psychosociale milieu en niveau van functioneren

Maak een genogram van de familie over minimaal drie generaties met als bedoeling op zoek te gaan naar de *krachten van het familiesysteem* en de *mogelijkheden van de cliënt voor inbedding*. Omdat er vaak krachtbronnen zijn buiten het kerngezin, is het van belang om meer dan twee generaties te tekenen met ook opa's en oma's, tantes en ooms, neven en nichten.

Vanuit transcultureel en systemisch perspectief wordt ervan uitgegaan dat bepaalde klachten of trauma's intergenerationeel overgedragen kunnen zijn. Je kunt dit met behulp van het genogram opsporen.

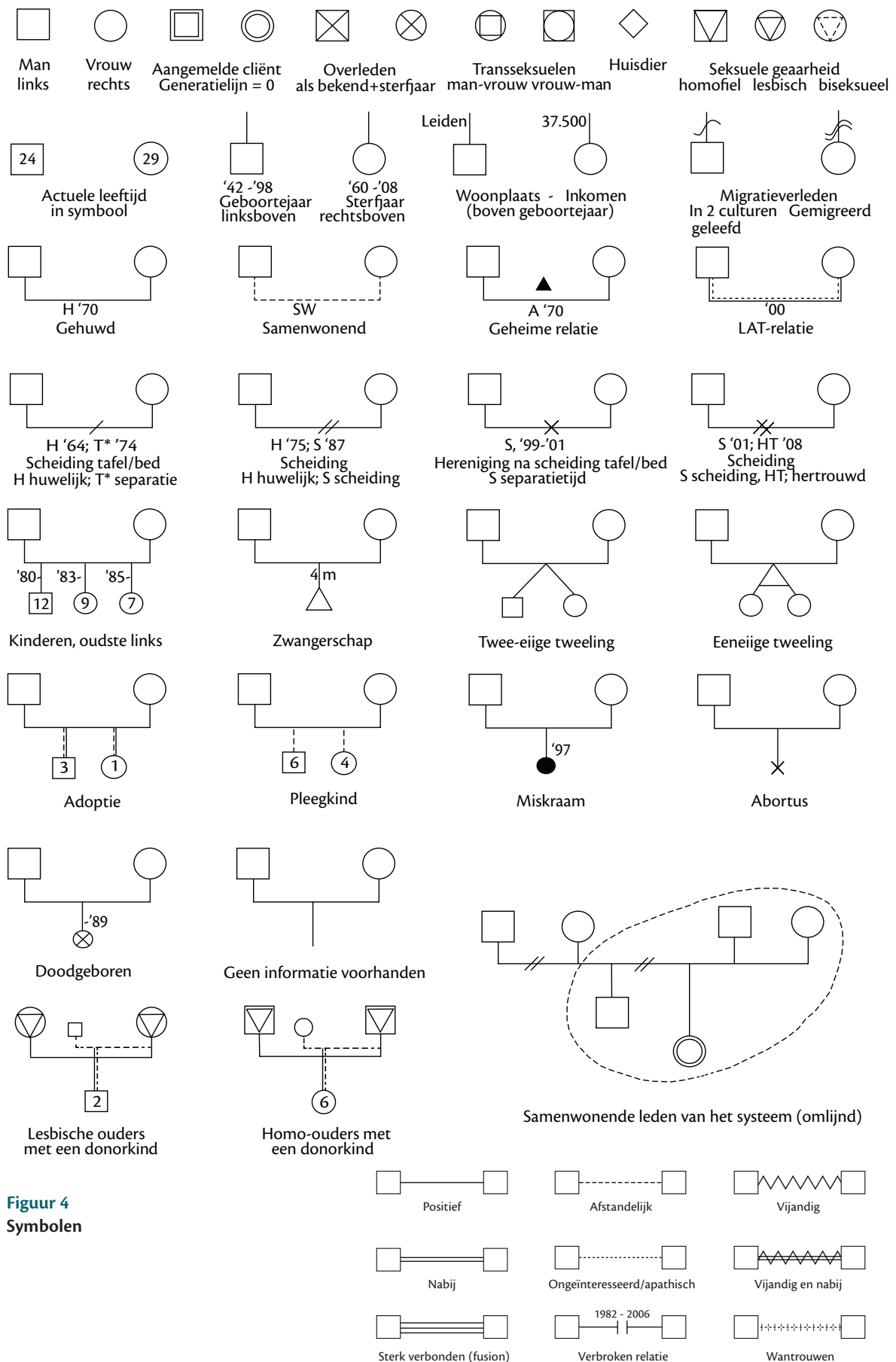
In de volgende figuur vind je een standaard genogram.

Figuur 3
Standaard genogram

Voor het maken van het genogram als overzichtstekening van het familiesysteem neem je het werkblad Hulpmiddelen bij het maken van genogrammen van Jessurun als uitgangspunt.

Symbolen

Figuur 4
Symbolen

Om de generatieovergangen aan te geven maak je gebruik van hiërarchische codes (generatiegetallen) zoals deze aan de rechterkant van het figuur op pagina 6. De betreffende cliënt bevindt zich altijd op de -1 lijn, ook al is iemand 80 jaar. De kinderen bevinden zich dan op de -2 lijn en de kleinkinderen op de -3 lijn.

Tijdens en na het tekenen van het genogram kijk je samen met de cliënt naar:

- opvallende thema's in de verschillende generaties;
- posities van het gezin in het hier en nu en in het verleden;
- steunbronnen die er vroeger waren en nu zijn;
- verbindingen tussen familieleden zoals coalities, gezagsstructuren en andere patronen;
- wie in de familie dezelfde klachten, problemen hebben (gehad) en welke oplossingsstrategieën voor of door de betreffende personen werden/worden gehanteerd.

Belangrijke familieleden die aanwezig zijn, worden zoveel mogelijk betrokken bij het bespreken van het genogram en het daaropvolgende behandelings- of ondersteuningsplan. Doordat de aanwezigen gaan vertellen over hoe zij zelf zijn opgevoed, de plek in het gezin en de familie, de onderlinge verhoudingen et cetera komt er veel contextuele informatie op tafel. Als dit niet vanzelfsprekend gebeurt schep je een veilige ruimte door op een passende manier over je eigen ervaringen en familieverbanden te vertellen en aan te geven welke krachtbronnen je daarmee zelf ontdekt hebt.

Systemische vragen

Het interviewen van een cliënt (en diens familieleden) over het genogram gaat gepaard met systemische vragen, gericht op de context van het individu. Daarom worden ze ook wel contextuele vragen genoemd. Met name door cliënten die uit een collectief georiënteerd familiesysteem komen, worden deze vragen beter begrepen en gehoord, terwijl het voor cliënten uit een individu-georiënteerd systeem verruimend en verbindend kan werken.

Als je laat zien dat je belang hecht aan het systeem van de cliënt, schept dit een band, wat de werkrelatie ten goede komt.

Voorbeeldvragen gebaseerd op Jessurun (2010) en Tjin a Djie (2016) zijn:

- Wie weet er van je klachten en problemen?
- Hoe reageren de personen die van je klachten en problemen weten op deze klachten?
- Wat zijn de gevolgen van de klachten voor jezelf en de anderen in het systeem?
- Wie nemen de beslissingen in de familie?
- Kun je een voorbeeld geven van hoe zo'n beslissing tot stand komt?
- Wie boden jou op welke manier steun in jouw familie van herkomst als je het moeilijk had?
- Wie weten ervan dat je nu in deze situatie zit?
- Wat zouden degenen doen of aanraden die belangrijke steunfiguren waren, maar nu niet meer bereikbaar zijn?

Voor overige vragen zie de vragen bij het werkblad contextuele vragen. Je kunt samen met de cliënt bekijken welke vragen relevant zijn.

Bronnen

Groen, S. (2006). *Beknopte vragenlijst cultureel interview*. De Evenaar (9-08-06). Opgevraagd op 15-04-2017 van <https://pgroenplaats.files.wordpress.com/2014/03/culture-interview-groen.pdf>

Jessurun, N. (2010). *Transculturele vaardigheden voor therapeuten: een systeemtheoretische behandelmethod*. Bussum: Coutinho.

Rhmaty, F. (2011). *Traumaverwerking met vluchtelingen. Een transculturele systeembenadering*. Assen: van Gorcum.

Tjin A Djie, K. & Zwaan, I. (2016). *Beschermjassen. Transculturele hulp aan families*. Assen: Koninklijke van Gorcum.